

KLAGANDE OCH MOTPART

Socialnämnden i Varbergs kommun
432 80 Varberg

MOTPART OCH KLAGANDE

██████████ ██████████

Ombud: Christian Källström
Humana Assistans AB
Box 184
701 43 Örebro

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten i Göteborgs dom den 22 april 2015 i mål nr 1273-15,
se bilaga A

SAKEN

Personlig assistans

KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Kammarrätten ändrar förvaltningsrättens dom och förklarar ██████████
berättigad till personlig assistans med 69 timmar per vecka under den
tidsperiod som anges under skälen för kammarrättens avgörande. Det
ankommer på socialnämnden att pröva om övriga förutsättningar för
ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans kan utgå för
den tid som domen omfattar.

Kammarrättens beslut om inhibition upphör därmed att gälla.

Kammarrätten fastställer förvaltningsrättens sekretessbeslut.

YRKANDEN M.M.

Socialnämnden yrkar att [REDACTED] beviljas personlig assistans med endast 66 timmar per vecka och anser att [REDACTED] överklagande ska bifallas. Nämnden anför bl.a. följande.

Förvaltningsrätten borde ha prövat ärendet för längre tid än till den 17 mars 2015 eftersom det är makeansvaret som har förändrats och inte [REDACTED] [REDACTED] hälsotillstånd.

[REDACTED] vakna tid minskat med tid i daglig verksamhet inklusive resa blir 80,5 timmar per vecka. Förvaltningsrätten har bedömt att [REDACTED] har rätt till personlig assistans med totalt 88 timmar per vecka vilket således överstiger den tid hon är vaken samt inte befinner sig i daglig verksamhet. Nämnden har fått kännedom om att [REDACTED] inte har personlig assistans under två timmar per dag och ytterligare 14 timmar bör därmed dras av från 80,5 timmar vilket stämmer väl överens med att nämnden ansett att [REDACTED] ska beviljas personlig assistans med totalt 66 timmar per vecka från och med den 9 februari 2015.

Det behov av aktiverings- och motiveringsinsatser som [REDACTED] har är inte av så kvalificerad art att det förutsätter ingående kunskaper om henne och hennes funktionsnedsättning och ska därför inte godtas vid bedömning av hennes rätt till personlig assistans. Förvaltningsrätten anser att [REDACTED] [REDACTED] behov av tid för aktiviteter utanför hemmet inklusive promenader uppgår till totalt 19 timmar per vecka. När även tid då hon vistas på daglig verksamhet räknas med motsvarar det 29,5 timmar per vecka och nämnden ifrågasätter att behovet är så omfattande. Även den tid som förvaltningsrätten har godtagit för förflyttningar och på- och avklädning är för väl tilltagen och nämndens bedömning bör vara den som är gällande. [REDACTED] [REDACTED] har inga medicinska akuttillstånd som medför att hon är i behov av personlig assistans all vaken tid och hon klarar av att larma vid behov

genom sitt trygghetslarm. Med beaktande av [REDACTED] funktionsnedsättning och ålder är hon tillförsäkrad goda levnadsvillkor genom den av nämnden godtagna tiden.

[REDACTED] yrkar att förvaltningsrättens tidsbegränsning ska upphävas och anser att socialnämndens överklagande ska avslås. Hon anför bl.a. följande. En ny ansökan innebär inte att ett beslut upphör och således bör inte heller en ny ansökan innebära att en ny dom ska tidsbegränsas. I vart fall ska tidsbegränsningen inte vara kortare än den som gällde i nämndens beslut, dvs. till och med den 31 mars 2016. Annars skulle hon försättas i en sämre position än om hon inte hade överklagat. Förvaltningsrätten har inte beviljat henne för mycket tid, utan snarare för lite, eftersom hon vill vara uppe längre på kvällarna och vill avsluta hela eller delar av sin dagliga verksamhet. Att hon har varit utan assistans under dagen har berott på assistansbrist.

SKÄLEN FÖR KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Det är ostridigt att [REDACTED] tillhör personkretsen i 1 § 2 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, och att hon är berättigad till personlig assistans. Fråga i målet är i vilken omfattning hon ska beviljas personlig assistans och för vilken tidsperiod insatsen ska utgå.

Omfattningen av personlig assistans

[REDACTED] har kvarstående fysisk och i viss mån kognitiv funktionsnedsättning till följd av en hjärnskada i vuxen ålder som inte beror på normalt åldrande. Av utredningen i målet framgår att [REDACTED] har behov av stöd och hjälp i varierande omfattning avseende bl.a. skötsel av sin person och personliga hygien, i samband med träning, skötsel av hemmet, vid förflyttning såväl inomhus som utomhus men även avseende aktivering och motivering.

Nämnden har i det överklagade beslutet ansett att [REDACTED] behov av personlig assistans uppgick till 62 timmar per vecka. I förvaltningsrätten tillstyrkte socialnämnden att hon beviljades ytterligare 4 timmar per vecka, dvs. sammanlagt 66 timmar. Förvaltningsrätten bedömde att [REDACTED] behov av personlig assistans per vecka uppgick till sammanlagt 88 timmar. Hon beviljades tid för personlig assistans utöver vad socialnämnden funnit för grundläggande behov i form av på- och avklädning, personlig hygien vid läggning samt av- och påklädning och tvätt vid träning samt för övriga behov i form av aktivering och motivering, vid förflyttning samt vid aktiviteter utanför hemmet.

Av utredningen i målet framkommer att [REDACTED] behöver påminnelser vid de flesta aktiviteter för att inte fastna. Eftersom hon inte har behov av aktiv tillsyn kan hennes behov av aktiverings- och motiveringsinsatser inte räknas till de grundläggande behoven (jfr RÅ 2009 ref. 57 med där angivna rättsfall). Dessa insatser kan däremot beviljas som andra personliga behov (jfr RÅ 2010 ref. 17) och viss tid för aktiverings- och motiveringsinsatser ska därför godtas. Den av förvaltningsrätten godtagna tiden avseende dessa insatser om en timme per dag får enligt kammarrättens mening anses rimlig.

Förutom när det gäller aktiverings- och motiveringsinsatser anser kammarrätten att utredningen i målet inte ger stöd för att [REDACTED] behov av biträde av personlig assistent är mer omfattande än vad socialnämnden beviljat henne genom det överklagade beslutet med hänsyn till att hon tre halvdagar per vecka är på daglig verksamhet. [REDACTED] är således berättigad till personlig assistans med 69 timmar per vecka. Detta innebär annorlunda uttryckt att [REDACTED] har rätt till personlig assistans under nästan 10 timmar per dag. Socialnämndens överklagande i denna del ska därför delvis bifallas.

Den tidsperiod som prövningen omfattar

■■■■■■■■■■ ansökte den 11 december 2014 hos socialnämnden om utökning av redan beviljad personlig assistans enligt LSS till att omfatta all vaken tid till följd av hennes försämrade hälsotillstånd med ökat behov av stöd och hjälp som följd. Vid tillfället utgick personlig assistans med 56 timmar per vecka till och med den 28 februari 2015.

Då socialnämnden bedömde att ■■■■■■■■■■ behov av stöd och hjälp av personlig assistans för grundläggande behov översteg i genomsnitt 20 timmar per vecka underrättades Försäkringskassan. I avvaktan på Försäkringskassans prövning om ■■■■■■■■■■ var berättigad till assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken beviljade socialnämnden henne genom det i målet överklagade beslutet biträde av personlig assistent med 62 timmar per vecka fr.o.m. den 1 mars 2015 i avvaktan på Försäkringskassans beslut, dock längst till och med den 31 mars 2016.

■■■■■■■■■■ överklagade socialnämndens tidsbegränsade beslut till förvaltningsrätten och vidhöll att hon skulle beviljas personlig assistent all vaken tid. Under förvaltningsrättens handläggning av hennes överklagande ansökte hon den 18 mars 2015 på nytt hos socialnämnden om att hon skulle beviljas personlig assistent all vaken tid. Hon åberopade till stöd för sin nya ansökan förändrade levnadsomständigheter till följd av hennes makes bortgång enligt vad som framgår av en av förvaltningsrätten upprättad tjänsteanteckning. Socialnämnden har, enligt vad kammarrätten inhämtat, med anledning av ■■■■■■■■■■ nya ansökan beviljat henne personlig assistent i viss omfattning tills vidare från och med den dag beslutet verkställdes dock tidigast från och med den 18 mars 2015.

Förvaltningsrätten har begränsat sin prövning i tiden till och med dagen före den ■■■■■■■■■■ på nytt hos socialnämnden ansökt om biträde av

personlig assistent all vaken tid. Som förvaltningsrättens dom utformats innebär den att [REDACTED] beviljats personlig assistent med 88 timmar per vecka till och med den 17 mars 2015. För tiden därefter, då förvaltningsrätten inte upphävde socialnämndens beslut, gällde fortfarande socialnämndens beslut om 62 timmar per vecka fram till den tidpunkt då giltighetstiden för beslutet enligt sin lydelse upphörde eller personlig assistans verkställdes enligt det nya beslutet beroende på vilket som inträffade först. Enbart den omständigheten att [REDACTED] till socialnämnden lämnat in en ny ansökan om personlig assistent med samma omfattning som den som var föremål för prövning av förvaltningsrätten utgör inte skäl att tidsbegränsa prövningen framåt i tiden på det sätt som förvaltningsrättens dom innebär. Förvaltningsrättens dom ska därför ändras även i denna del på så sätt att [REDACTED] beviljas personlig assistans med en omfattning av 69 timmar från och med den 11 december 2014 och till och med giltighetstiden för socialnämndens beslut löpte ut enligt sin ordalydelse eller vid den eventuellt tidigare tidpunkt som socialnämndens beslut att bevilja henne personlig assistent tills vidare verkställdes. [REDACTED] överklagande ska därför bifallas i enlighet med det anförda.

Som förvaltningsrätten angivit kan biträde av personlig assistent inte utgå för förfluten tid utan endast ekonomisk ersättning för kostnader som den enskilde haft för den personliga assistansen. Det ankommer på socialnämnden att som första instans pröva i vilken utsträckning sådan ersättning ska utgå för den period som kammarrättens dom omfattar.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B (formulär 1).

Åsa Ståhl

Henrik Brüsin
referent

Per Gunnar Olsson

/Madeleine Schönauer

**FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I GÖTEBORG**

Avdelning 3 Enhet 32

DOM
2015-04-22
Meddelad i
GöteborgMål nr
1273-15**KLAGANDE**

[REDACTED]

Ombud:
Lena Leigert
Fässbergsgatan 30
431 69 Mölndal**MOTPART**
Socialnämnden
432 80 Varberg**ÖVERKLAGAT BESLUT**

Socialnämndens beslut den 12 januari 2015

SAKEN

Personlig assistans enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS

FÖRVALTNINGSRÄTTENS AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten förklarar att [REDACTED] har rätt till personlig assistans med 88 timmar per vecka under perioden den 11 december 2014–17 mars 2015. Handlingarna i målet överlämnas till socialnämnden för prövning av om övriga förutsättningar för rätt till ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans för den aktuella perioden är uppfyllda.

Förvaltningsrätten beslutar med stöd av 43 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen att sekretessen enligt 26 kap. 1 § samma lag ska bestå för de uppgifter om enskilda personliga förhållanden som lagts fram vid domstolens förhandling inom stängda dörrar och som inte tagits in i denna dom.

Dok.Id 326714

Postadress
Box 53197
400 15 Göteborg**Besöksadress**
Sten Sturegatan 14**Telefon**
031 - 732 70 00**E-post:** forvaltningsrattenigoteborg@dom.se**Telefax**
031 - 711 78 59**Expeditionstid**
måndag – fredag
08:00-16:00

BAKGRUND

██████████ var sedan tidigare beviljad personlig assistans enligt LSS med 56 timmar per vecka. Hon ansökte den 11 december 2014 om utökad personlig assistans för all vaken tid samt om sovande jour under 3 semesterveckor per år. Genom det överklagade beslutet beviljade socialnämnden (nämnden) henne personlig assistans med 62 timmar per vecka fr.o.m. den 1 mars 2015. Beslutet motiverades bl.a. enligt följande. ██████████ tillhör personkretsen i 1 § 2 LSS. Det framgår av intyg att hon på grund av sin funktionsnedsättning behöver hjälp med viss personlig hygien, till viss del på- och avklädning, dusch och toalettbesök. ██████████ behöver också hjälp med att ta på och av skenan på vänster arm/hand. Hennes funktionshinder är därmed av den omfattningen och medför så betydande svårigheter i den dagliga livsföringen att hon har rätt till personlig assistans. Utöver detta har ██████████ övriga behov så som förflyttning inomhus och utomhus, promenader, uträttande av olika ärenden, läkar- och tandläkarbesök, frisör- och optikerbesök, utföra träningsprogram m.m., diska, duka fram och bort, tillredning av frukost, värma lunch och middag, trappträning samt andra aktiviteter i hemmet. En skälighetsbedömning har gjorts i tid och ██████████ grundläggande behov uppgår till totalt 23,56 timmar per vecka och hennes övriga behov uppgår till totalt 37 timmar per vecka. Totalt uppgår hennes behov av personlig assistans till 62,25 timmar vilket avrundas till 62 timmar per vecka. ██████████ uppnår goda levnadsvillkor genom personlig assistans med 62 timmar per vecka.

Sedan ██████████ överklagat beslutet, har hennes make avlidit den 9 februari 2015. Med anledning av de ändrade förhållandena ansökte ██████████ den 18 mars 2015 på nytt om personlig assistans hos socialnämnden.

YRKANDEN M.M.

██████████ yrkar att hon ska beviljas personlig assistans all vaken tid fr.o.m. tidpunkten för ansökan den 11 december 2014. Hon anför bl.a. följande. Hon tillförsäkras inte goda levnadsvillkor med den beviljade assistansen. Beräkningen av grundläggande behov och övriga behov tar inte hänsyn till samtliga hennes funktionsnedsättningar, behov och nuvarande situation. Hennes funktionsnedsättningar har successivt försämrats de senaste fyra åren. Hon går mycket långsammare och hon behöver hjälp vid varje förflyttning, eftersom hon är rädd för att ramla. Aktiv förflyttningstid uppgår till minst 75 minuter per dag, jämfört med nämndens beräkning till 30 minuter per dag. Hennes fysiska funktionsnedsättning gör också att hon över lag rör alla kroppsdelar väldigt långsamt och det kan t.ex. ta flera minuter för henne att sätta sig i en fåtölj, lägga sig ner i sängen eller ta på sig kläder. Denna aktiva tid har inte tagits med i beräkningen. Nämnden har beräknat hennes behov av hjälp vid ”viss påklädning samt ytterplagg under dagen” till 15 minuter och ”viss avklädning med mera” till 10 minuter, vilket är orimligt. Aktiv av- och påklädningstid uppgår till minst 50 minuter per dag. Beräkningen i beslutsunderlaget saknar även poster. Exempelvis saknas tid för att sätta sig ner i en fåtölj eller stol, ta ner fötterna från fotpallen och hjälp med vänsterarmen vid måltider, vilket utgör både grundläggande och övriga behov. Hon vill även förtydliga att hon på grund av ett hjärtstillestånd och efterföljande komplikationer lider av både syrebristskador och infarktsskador i hjärnan. Därför ska hon inte jämföras eller likställas med en ”vanlig” strokepatient. Hennes begåvningsmässiga funktionsnedsättning gör det svårt för henne att veta vad hon vill, att ta initiativ och att planera. Det tar därför lång tid att t.ex. handla mat och assistans behövs i alla moment i mataffären. I vissa situationer har hon svårt att göra sig förstådd och komma ihåg vad som överenskommits. Hon kan t.ex. behöva ringa sin arbetsterapeut tre gånger i stället för en, hon kan råka lämna fel

information och missförstånd som ofta uppstår gör att saker och ting tar längre tid. Hon behöver hjälp med att t.ex. ringa och boka färdtjänst eller om hon ska ringa en bekant för att planera in en fika. Det händer annars lätt att det blir fel dag eller tid. Hon behöver hjälp med att ta initiativ i vardagen, planera, organisera, skapa struktur, förstå resonemang och veta vad hon vill. I vissa situationer behöver hon även hjälp med att göra sig förstådd och att kommunicera. I beslutsunderlaget nämns över huvud taget inte något som är relaterat till hennes begåvningsmässiga funktionsnedsättning. Nämndens beslut tar inte heller hänsyn till hennes omfattande behov av aktiverings- och motivationsinsatser. I t.ex. situationer när hon ska äta eller gå på toaletten behöver hon regelbunden påstötning för att komma vidare i momenten. Annars kan hon t.ex. i måltidssituationen sluta att äta och bara sitta där. Hon behöver då påstötning, t.ex. genom en fråga ”Har du ätit färdigt?”. Av Högsta förvaltningsdomstolens avgörande RÅ 2010 ref. 17 framgår att den som har rätt till personlig assistans för sina grundläggande behov även har rätt till personlig assistans för aktiverings- och motiveringsinsatser, liksom för väntetid. Hjälptid kan uppstå t.ex. när hon är på toaletten och rullen med toalettpapper rullar iväg. Den aktiva tiden under toalettbesöket är 15 minuter, men eftersom hjälpbehov alltså kan uppstå under de delar hon annars klarar själv, ska hela tiden för toalettbesöket om 30–60 minuter beaktas, dvs. både aktiv tid och väntetid. I samband med trappträningen vill hon byta kläder före och efter. Efter träningen behöver hon tvätta av sig lite för att känna sig fräsch. Det är svårt att förstå hur nämnden har räknat och resonerat i sitt beslut då det inte närmare framgår av utredningen eller bedömningen. Sammanfattningsvis är beslutets totala antal timmar inte skäligt relaterat till hennes fysiska, kognitiva och psykiska funktionshinder och det assistansbehov hon har. –

██████████ åberopar intyg från arbetsterapeuten ██████████ samt en redovisning av aktiv tid för förflyttning under en vanlig dag och en redovisning av aktiv tid för påklädning/avklädning under en vanlig dag.

Nämnden anser att [REDACTED] kan beviljas personlig assistans med ytterligare fyra timmar per vecka för tiden den 9 februari–17 mars 2015 och anför att delar av beslutet har varit baserat på en bedömning utifrån ett makeansvar. I övrigt anser nämnden att överklagandet ska avslås och anför i den delen i huvudsak följande. Det är [REDACTED] faktiska hjälpbehov som ligger till grund för bedömningen av hennes rätt till personlig assistans och information har hämtats in genom bl.a. hembesök. Nämnden har beaktat den aktiva tiden för assistans. Varken väntetid eller insatser till att motivera någon ger rätt till biträde av personlig assistans. Inte heller har nämnden beaktat tid för kommunikation, eftersom [REDACTED] inte behöver biträde av personlig assistent för att tala med tredje man. Nämnden har inte fått information om att assistans lämnats redan fr.o.m. den 11 december 2014. Därför finns det inte skäl att bevilja assistans för längre tid tillbaka än fr.o.m. den 1 mars 2015, dvs. den tid som anges i det överklagade beslutet.

Förvaltningsrätten har hållit muntlig förhandling i målet.

SKÄLEN FÖR FÖRVALTNINGSRÄTTENS AVGÖRANDE

Tillämpliga bestämmelser m.m.

Av 7 § LSS framgår bl.a. följande. Personer som omfattas av personkretsen i 1 § har rätt till insatser i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § första stycket 1–9, om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Den enskilde ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till mottagarens individuella behov samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.

Enligt 9 § 2 LSS är en av insatserna för särskilt stöd och särskild service biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

I 9 a § LSS sägs att med personlig assistans enligt 9 § 2 avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov). Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov, om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Utredning

Arbetsterapeuten [REDACTED] vid Varbergs hälsofrämjande tjänster uttalade den 9 februari 2015 bl.a. följande. [REDACTED] har en kvarstående funktionsnedsättning efter en förvärvad hjärnskada sedan snart sex år tillbaka. Detta innebär bl.a. att hennes förflyttningsförmåga samt kognitiva förmåga är påverkad och nedsatt. Bedömningen av [REDACTED] [REDACTED] aktivitets- och delaktighetsförmåga är genomförd genom observation i olika vardagsaktiviteter vid sammanlagt fyra tillfällen under februari 2015 samt genom regelbunden kontakt sedan cirka fem år tillbaka. [REDACTED] är mycket långsam i utförande av olika vardagliga aktiviteter. Många olika delmoment, såsom att äta, personlig hygien och kommunikation, utför hon själv, men hon behöver fysiskt stöd av annan för att aktiviteten ska kunna utföras i sin helhet. Inte sällan fastnar hon och kommer inte vidare i aktiviteten. [REDACTED] talar långsamt och är delaktig i samtal. Ibland har hon svårigheter att uppfatta samtal korrekt och missuppfattningar kan då uppstå. Under förutsättning att telefon och

trygghetslarm finns tillgängligt kan hon hantera dem, men det påverkas av om hon är orolig. Detta innebär att hon har svårigheter att kalla på hjälp, inte minst nattetid. ■■■■■■■■■■ går med stöd av en gåbock och en person. Hon sätter sig med stöd och behöver då hjälp med att rätta till vänsterarmen så att den inte blir hängande vid sidan med risk för skada. I arbetsstol och rullstol kan hon sätta sig tillrätta själv. Hon behöver hjälp att placera arbetsstolen rätt vid matbordet. Även för att sätta och resa sig i andra sittmöbler eller i sängen behöver hon hjälp för att hamna rätt. Utomhus går hon korta sträckor med stöd av en person och gåbock om väglaget är bra. I övrigt använder hon rullstol eller elrullstol som framförs och hanteras av annan. ■■■■■■■■■■ utför trappträning regelbundet och behöver då ha stöd av två personer för att kunna genomföra detta säkert. Hon äter och dricker själv, under förutsättning att maten är framställd, serverad och delad i lagom form. Viss påstötning behövs vid måltiden. Toalettbesök klarar hon delvis själv, men hon behöver hjälp med att dra ner byxorna samt med att rätta till kläderna efteråt. En förutsättning för att hon ska klara själva toalettbesöket själv är att det hon behöver som t.ex. toalettpapper etc. finns väl tillgängligt och förberett på toaletten inom räckhåll. Rutinen vid toalettbesöken kan ta mycket lång tid och går inte att skynda på. Att det tar så lång tid beror delvis på ■■■■■■■■■■ tendens att fastna i aktiviteter och då behöver hon påminnelse för att komma vidare. Vid förflyttning till och från toaletten behöver hon hjälp och stöd av annan. Morgon- och kvällsbestyren tar ofta lång tid, upp till en timme. Vid på- och avklädning behöver hon hjälp med de flesta momenten, då dessa är svåra att klara och koordinera utan tvåhandsfattning. För att ■■■■■■■■■■ ska kunna utföra de delmoment själv som hon klarar inom personlig vård, behöver en person finnas till hands under hela aktiviteten för att kunna bistå med de delmoment hon inte klarar så att hon kan komma vidare med nästa delmoment. ■■■■■■■■■■ är delaktig i vissa delmoment i olika hushållsaktiviteter i hemmet, t.ex. vid matlagning med att blanda, krydda etc. Hon behöver dock få verbal guidning samt handräckning för att kunna

utföra de delmoment som hon klarar av att göra. ■■■■■ tar gärna del av kulturutbud, friluftsliv och träffar regelbundet gamla arbetskamrater. När detta sker utanför hemmet behöver hon såväl fysiskt som socialt stöd av annan för att vara delaktig utifrån sin förmåga. ■■■■■ har svårigheter att hänga med i samtal, då hon inte alltid uppfattar hela innebörden adekvat och kan då behöva hjälp av någon som känner henne väl för att tillrättalägga. Hennes möjligheter att kalla på och vänta in hjälp när hon är helt ensam är mycket begränsade.

Förvaltningsrättens bedömning

I målet är ostridigt att ■■■■■ tillhör den personkrets som kan ha rätt till insatser enligt LSS och att hon har rätt till insatsen personlig assistans. Frågan i målet är om hon behöver personlig assistans utöver de 62 timmar per vecka som hon redan beviljats för att vara tillförsäkrad goda levnadsvillkor. Den tidsperiod som förvaltningsrätten kan pröva i målet sträcker sig från tiden för ■■■■■ ansökan den 11 december 2014 till dess hon ansökte om utökad assistans med anledning av att hennes make gått bort, dvs. tiden den 11 december 2014–17 mars 2015.

Förvaltningsrättens prövning tar utgångspunkt i förhållandena vid tiden för det överklagade beslutet. ■■■■■ levde då tillsammans med sin make och vid bedömningen av tidsåtgången bör därför beaktas att makarna hade ett gemensamt ansvar för hushållet och att ■■■■■ make därför bör stå för en stor del av sysslorna i detta hänseende (jfr RÅ 1997 not. 165). Eftersom ■■■■■ har rätt till personlig assistans har hon rätt till hjälp inte bara med sina grundläggande behov utan även med sina övriga personliga behov – t.ex. aktiverings- och motiveringsinsatser –, i den mån dessa inte tillgodoses på annat sätt (jfr RÅ 2010 ref. 17). Däremot utgår assistans dagtid endast för s.k. aktiv tid och inte tid som går i väntan på att ett behov ska uppstå, såvida fråga inte är om tillsyn.

Genom det överklagade beslutet har [REDACTED] beviljats personlig assistans med 1 timme och 45 minuter per vecka till att *ta på strumpa och skena på vänster hand*, 2 timmar och 40 minuter per vecka för *dusch* varannan dag, 17 timmar och 30 minuter per vecka för *aktiviteter i hemmet* samt 2 timmar och 30 minuter avseende *trappträning*. Detta motsvarar den tidsåtgång [REDACTED] ansökt om för dessa moment och det har inte kommit fram att tidsåtgången är för lågt beräknad.

I målet är ostridigt att den aktiva tiden för ett *toalettbesök* uppgår till 15 minuter per gång. Som redogjorts för ovan utgår inte assistans för s.k. väntetid. I målet har kommit fram att [REDACTED] har vissa svårigheter att tillkalla hjälp, men det har inte kommit fram att hennes svårigheter är av sådan art att hon kan anses behöva assistansgrundande tillsyn.

Genom det överklagade beslutet har [REDACTED] beviljats personlig assistans med 10 minuter per dag för posten *hjälp med vänster arm, viss personlig hygien m.m.* [REDACTED] har anfört att tidsåtgången är 20 minuter per dag. Det är den som ansöker om insatsen som ska visa vilket behov hon har och hur lång tidsåtgången är. [REDACTED] har inte närmare kunnat redogöra för vilka moment som omfattas och vilken tidsåtgången är. Det kan därför inte anses ha kommit fram att tidsåtgången är längre än de 10 minuter per dag som nämnden beaktat.

Nämnden har ansett att [REDACTED] tillförsäkras goda levnadsvillkor genom hjälp med *på- och avklädning inklusive ytterplagg* under 25 minuter per dag. I sitt överklagande har [REDACTED] noggrant och detaljerat redogjort för den tid som dessa moment tar i anspråk och redovisat att tidsåtgången under en vanlig dag uppgår till 53 minuter. Det har inte kommit fram skäl att ifrågasätta tidsåtgången, varför 53 minuter per dag ska beaktas för detta hjälpbehov.

Vad avser *personlig hygien vid läggning* har [REDACTED] uppgett att hon är i behov av personlig assistans med 30 minuter per dag. Nämnden har beaktat 15 minuter per dag. Av arbetsterapeuten [REDACTED] intyg framgår att morgon- och kvällsbestyren tar lång tid, ofta upp till en timme. Med hänsyn till vad som kommit fram i målet om [REDACTED] funktionsnedsättning, särskilt genom arbetsterapeutens intyg, anser förvaltningsrätten att 30 minuter assistans per dag ska beaktas för detta behov.

Genom det överklagade beslutet har [REDACTED] beviljats personlig assistans motsvarande 1 timme per vecka för *av- och påklädning samt för tvätt i samband med trappträning*. [REDACTED] har i denna del anfört att den aktiva tiden i själva verket uppgår till 30–45 minuter per tillfälle och att hjälpbehovet består i att hon i samband med trappträningen vill byta kläder före och efter samt att hon efter träningen behöver tvätta av sig lite för att känna sig fräsch. Nämnden har inte ifrågasatt att träningen utförs 5 gånger per vecka och inte heller ifrågasatt behovet av ombyte och tvätt i samband med träningen. Inte heller rätten ifrågasätter detta. Den tid nämnden beaktat för hjälpbehovet med av- och påklädning samt tvätt i samband med trappträning motsvarar 12 minuter per träningstillfälle. Med hänsyn till vad som kommit fram om [REDACTED] funktionsnedsättning och långsamma rörelsemönster, anser rätten att 12 minuter inte kan anses tillräckligt för att tillgodose det aktuella behovet. [REDACTED] bör kunna tillförsäkras goda levnadsvillkor med en tidsåtgång om 30 minuter per tillfälle, vilket motsvarar 2,5 timmar i veckan.

Nämnden har beviljat [REDACTED] personlig assistans vid *förflyttning* med 30 minuter per dag. I samband med ansökan specificerade [REDACTED] sitt behov av hjälp vid förflyttning till minst 20 minuter per dag samt med 10 minuter vid varje resa till och från daglig verksamhet. Av utredningen i målet framgår emellertid att hennes behov av hjälp i samband med resa

dagligvaror anses ha legat på [REDACTED] make. Det saknas därför skäl att bevilja ytterligare tid för assistans i samband med inköp av dagligvaror.

[REDACTED] anför även att hon har behov av personlig assistans för att *kommunicera*. Av vad som kommit fram under utredningens gång framgår emellertid att det huvudsakligen är hennes kognitiva funktionsnedsättning som får konsekvenser i samband med kommunikation och att det således inte är kommunikationen som sådan som hon behöver hjälp med. Rätten anser därför att [REDACTED] inte har behov av assistans för att kommunicera. Däremot har det i målet, bl.a. genom intyg från arbetsterapeut, kommit fram att [REDACTED] till följd av sin funktionsnedsättning behöver påminnelser och påstötningar, framför allt för att komma vidare och inte fastna i olika moment. Fråga är således om *aktiverings- och motiveringsinsatser*, som [REDACTED] har rätt till assistans för, om behovet inte tillgodoses på annat sätt. I målet har inte närmare angivits tidsåtgången för detta behov. Förvaltningsrätten anser att behovet i detta avseende – vid tiden för det överklagade beslutet – till stor del kunde tillgodoses av hennes make, som gått i pension. Det är emellertid inte rimligt att maken fullt ut skulle tillgodose behovet, utan assistans med 1 timme per dag bör utgå.

[REDACTED] har även anfört att hon har behov av personlig assistans för *tillsyn*. I målet har inte kommit fram att [REDACTED] vid tiden för det överklagade beslutet hade behov av tillsyn i större utsträckning än vad som kunde tillgodoses genom dels hennes make, dels det trygghetslarm som hon har.

[REDACTED] har även ansökt om sovande jour utöver personlig assistans all vaken tid under 3 *semesterveckor* per år. Vad gäller semesterveckorna har nämnden i sitt beslut beviljat henne sovande jour, tid för ett toalettbesök per natt samt lagt till 9 timmar som motsvarar den tid som hon

annars är på daglig verksamhet varje vecka. Den beräkning som nämnden gjort, vilken resulterar i ett tillägg med 1,69 timmar per vecka, är enligt förvaltningsrättens mening skälig för att [REDACTED] ska anses tillförsäkrad goda levnadsvillkor även under 3 semesterveckor per år.

Av ovanstående resonemang framgår att förvaltningsrätten anser att [REDACTED] [REDACTED] för att vara tillförsäkrad goda levnadsvillkor vid tiden för det överklagade beslutet, behövde personlig assistans i större omfattning än vad nämnden beviljat. Behovet uppgår enligt förvaltningsrättens mening till 88 timmar per vecka och förelåg redan från tidpunkten för hennes ansökan. [REDACTED] har alltså rätt till personlig assistans med 88 timmar per vecka för tiden den 11 december 2014–17 mars 2015, dvs. med ytterligare 16 timmar per vecka jämfört med det överklagade beslutet. Biträde av personlig assistans kan inte utgå för förfluten tid (jfr RÅ 2006 ref. 76). Ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans kan under vissa förutsättningar utgå för förfluten tid (jfr RÅ 2005 ref. 85 och RÅ 2000 not. 176). Nämnden ska därför som första instans pröva i vilken utsträckning [REDACTED] kan beviljas ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans för tiden den 11 december 2014–17 mars 2015.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 1 (DV 3109/1 B)

Karin Hartmann

Rådman

I avgörandet har även nämndemännen Bobby Bohlin, Ulla Buhr och Thomas Eriksson deltagit.

Föredragande i målet har varit förvaltningsrättsnotarien Louise Malmberg.

HUR MAN ÖVERKLAGAR - PRÖVNINGSTILLSTÅND

Den som vill överklaga förvaltningsrättens beslut ska skriva till Kammarrätten i Göteborg.

Skrivelsen ska dock skickas eller lämnas till förvaltningsrätten.

För att kammarrätten ska kunna ta upp Ert överklagande måste Er skrivelse ha kommit in till förvaltningsrätten **inom tre veckor** från den dag då Ni fick del av domen/beslutet. Om beslutet har meddelats vid en muntlig förhandling, eller det vid en sådan förhandling har angetts när beslutet kommer att meddelas, ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag domstolens beslut meddelades. Om sista dagen för överklagande infaller på lördag, söndag eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton räcker det att besvärshandlingen kommer in nästa vardag.

Om klaganden är en part som företräder det allmänna, ska överklagandet alltid ha kommit in inom tre veckor från den dag beslut meddelades.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i kammarrätten fordras att **prövningstillstånd** meddelas. Kammarrätten lämnar prövningstillstånd om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som förvaltningsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som förvaltningsrätten har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står förvaltningsrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till kammarrätten varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla

1. Klagandens person-/organisationsnummer, postadress, e-postadress och telefonnummer till bostaden och mobiltelefon. Adress och telefonnummer till klagandens arbetsplats ska också anges samt eventuell annan adress där klaganden kan nå för delgivning. Om dessa uppgifter har lämnats tidigare i målet – och om de fortfarande är aktuella – behöver de inte uppges igen. Om klaganden anlitar ombud, ska ombudets namn, postadress, e-postadress, telefonnummer till arbetsplatsen och mobiltelefonnummer anges. Om någon person- eller adressuppgift ändras, ska ändringen utan dröjsmål anmälas till kammarrätten.
2. den dom/beslut som överklagas med uppgift om förvaltningsrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet,
3. de skäl som klaganden anger till stöd för en begäran om prövningstillstånd,
4. den ändring av förvaltningsrättens dom/beslut som klaganden vill få till stånd,
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.

Adressen till förvaltningsrätten framgår av domen/beslutet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som vill överklaga kammarrättens avgörande ska skriva till Högsta förvaltningsdomstolen. Skrivelsen ställs alltså till Högsta förvaltningsdomstolen *men ska skickas eller lämnas till kammarrätten*.

Överklagandet ska ha kommit in till kammarrätten *inom tre veckor* från den dag då klaganden fick del av beslutet. Om beslutet har meddelats vid en muntlig förhandling, eller det vid en sådan förhandling har angetts när beslutet kommer att meddelas, ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag domstolens beslut meddelades. Tiden för överklagande för det allmänna räknas dock från den dag beslutet meddelades.

Om sista dagen för överklagande infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i Högsta förvaltningsdomstolen krävs att *prövningstillstånd* meddelas. Högsta förvaltningsdomstolen lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att målets utgång i kammarrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Om prövningstillstånd inte meddelas står kammarrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Högsta förvaltningsdomstolen varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla följande uppgifter;

1. den klagandes namn, person-/organisationsnummer, postadress, e-postadress och telefonnummer till bostaden och mobiltelefon. Dessutom ska adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nås för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om klaganden anlitar ombud, ska ombudets namn, postadress, e-postadress, telefonnummer till arbetsplatsen och mobiltelefonnummer anges. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till Högsta förvaltningsdomstolen
2. det beslut som överklagas med uppgift om kammarrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet
3. de skäl som klaganden vill åberopa för sin begäran om att få prövningstillstånd
4. den ändring av kammarrättens beslut som klaganden vill få till stånd och skälen för detta
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.